

*Illyés Gyula érintése**A Bethlen Gábor Alapítvány negyedszázada**Nagy Gáspárnak odaáttra és Bakos Istvánnak ajánlom*

Éreztem, hogy ezzel a könyvvel dolgom lesz még. Nem fért el a könyvespolcon „rendesen” a többi között, szokatlan, az átlagostól eltérő alakjával mindig kitűnt a sorból, nem igazodott valahogy egyetlen kötetnyi rendbe sem, nem tudtam úgy a könyvekre tekinteni, hogy ne tűnjön azonnal szemembe. Érdekes módon egyetlen könyvvel osztozott, egy francia építészeti kötettel („200 ötlet és terv házépítéshez”), amelyben francia föld tájegységeire – provance-i, normandie-i, dordogne-i – jellemző tervek sorakoznak. E két kötet „különutassága” talán nem is véletlen.

A Bethlen Gábor Alapítványról (BGA) szóló könyvet már jó egy éve nézegettem, sokszor forgattam, olvastam egészben és részletekben, de írni nem szerettem volna róla, az Alapítvány története közelebbről érint, mintsem, hogy az elfogulatlan ítésk szerepét játszassam egyetlen pillanatra is. Aztán Nagy Gáspár baráti levele és egy a rendszerváltásról írott vaskos történelmi munka kapcsán mégis úgy döntöttem, megszegem a magam vállalta szótlansági fogadalmat.

Az Alapítvány és történetének kezelése tünet- és példaértékű. Az Alapítvány köré ugyanis, mint ahogyan az sok hasonló jelenséggel történt, alig néhány év alatt megszöttek a hallgatás burkát, szinte teljes a felejtetés és némaság körülötte. Kiváló például szolgál egy baloldali szerző majd hatszáz oldalas, roppant forrásmunkával felszerelt, a rendszerváltást megelőző három év történetét leíró műve. A szerző minden politikai alakulatot, szellemi áramlatot, mozgalmat és megmozdulást sorba vesz, megemlíti azok eszmei forrásvidékét, de a Bethlen Gábor Alapítványra és annak tevékenységére egyetlen szót sem vesztegetett. Teszi és teszik ezt annak dacára, hogy az Alapítvány nélkül talán nincs – pontosabban nem úgy van – Lakitelek, a Magyar Demokrata Fórum, a *Hitel*, illetőleg nem akkor, hanem később, s egészen bizonyos, hogy a rendszerváltás pillanatában lényegesen embrionálisabb állapotú, szervezetlenebb az a népi-nemzeti szellemi koncentráció, amely mindezek megszületését szinte a semmiből lehetővé tette. Mindezt Nagy Gáspárnak az 1989-ben Amerikában elmondott szavai ma is érvényesek: „Barátaim, nekünk otthon különösen szükségünk van a pontos és kérlelhetetlen emlékezetre!”

E felejtetés és elhallgatás természetesen nem véletlen, a tényszerű feltárás a diktatúra összeroppanását megelőző évek történetének számos mozzanatát helyezhetné más megvilágításba. Rávilágíthatna például arra, hogy miért és miben volt lényegében más az úgynevezett demokratikus és a népi-nemzeti radikális ellenzéknek a hatalomhoz, a kádári rendszerhez fűződő viszonya, s az Alapítvány történetén keresztül bepillantást nyerhetnénk, hogy e két oldalban megtestesülő, egymástól lényegesen eltérő szemlélet és társadalmi szerepvállalás hogyan pozícionálta viszonyát a nemzeti tömegekhez, hogyan volt képes – vagy képtelen – mozgósító hatást kifejteni az öntudatra ébredő társadalmi rétegekre, mennyiben kívántak élcsapat lenni, illetőleg egy induló társadalmi mozgalom kovásza. Kádár János 1986-ban, amikor az '56-os eseményekkel párhuzamot vont egy beszédében, megállapította, hogy ismét jelen van a korabeli három ellenséges csoportosulás, a revizio-

nisták utódai, a nacionalisták és a szocialista rendszer ellenségei. Ahogyan 1956 után, úgy 1986-ban is egyértelműen a népi-nemzeti radikális mozgalmat, ahogyan ő fogalmazott, a nacionalistákat tartotta a veszélyesebbnek, hiszen ők számíthattak a legszélesebb társadalmi bázisra és támogatottságra. Talán nem véletlen, és ezért ma visszatekintve érthető, hogy a nyolcvanas évek elejétől egyre szaporodó erőfitogtató demonstrációi éppen ezért irányultak egyértelműen ezen irányzat megmozdulásai ellen, helyeztek hangsúlyt az alakuló közösségek szétverésére (csak a legismertebbek: a *Tiszatáj* szerkesztőségének leváltása, a „rég” *Mozgó Világ* felszámolása, az *Új Forrás* szerkesztőségének megregulázása, Csoóri Sándor és Csurka István szilenciuma, Nagy Gáspár írószövetségi leváltása, s a sort hosszasan sorolhatnánk).

A BG Alapítvány lényegében egyedülálló kezdeményezése volt a rendszerváltás előtti társadalomnak, szűkebb értelemben a népi-nemzeti mozgalomnak, vagy más fogalmat használva, a nemzeti demokrata ellenzéknek. S ez a megállapításom nem csupán a hatvanas-hetvenes és nyolcvanas évekre értendő, de igaz a második világháborút megelőző népi mozgalom történetére is. A népiek ugyanis soha nem hoztak létre olyan szervezetszerű állandósult képződményt, amely képes lett volna világitótoronyként, biztos eligazító pontként funkcionálni, azaz egy mozgalom vagy esetlegesen egy párt hátországát, szervezeti és szellemi bázisát biztosítani. A népiek vagy egy folyóirat köré szerveződtek laza szellemi társaságként – *Tamú, Válasz, Magyar Csillag*, majd újra a *Válasz* és végül a *Hitel* –, vagy pártot alapítottak, amikor a polgári demokratikus berendezkedés ezt az érdekképviselési formát a parlamentáris megjeleníthetőség érdekében lehetővé és szükségessé tette – mint a Nemzeti Parasztpárt, a Petőfi Párt és végül egy ideig annak volt tekinthető a Magyar Demokrata Fórum. De nem volt a társadalom szöveteiben megbújó olyan, a szellemi mozgalom és a párt között átvezető szervezet, amely állandóságával túlnőtt volna a laza szellemi társaságok és kávéházi (!) beszélgetések alkalmi együttlétén, és amely ugyanakkor nem rögzült a pártstruktúrák kötöttségeibe, nem veszett volna el a mindennapi pártbozótharcokba. Az Alapítvány által létrehozott és működtetett fórumok, ahogyan Kiss Gy. Csaba fogalmazott: „Hajszálcsovékké váltak a diktatúra szerkezetében, más értékrendszert, gondolkodás- és magatartásmódot közvetítő hajszálcsovékké, jelentőségüket azonban nem méltatta kellőképpen az eddigi szakirodalom.”

Az Alapítvány, Bakos István gondolatát felkarolva, még 1979 karácsonyán, Illyés Gyula támogatásával 65 író, tudós, művész, a szellemi élet kiemelkedő alakja kezdeményezése nyomán született meg, a térség első autonóm szellemi és kulturális magánkezdeményezéseként. Az Alapítványt Bethlen Gábor erdélyi fejedelemtől nevezték el, hiszen az alapítvány bethleni munkára vállalkozott, a szellemileg – és tegyük hozzá fizikailag is – megszállt, gyarmatosított magyarság, továbbá a ténylegesen is kisebbségben élők nemzeti értékeinek felszínre hozására szövetkezett, azok felmutatására s a régió népei közötti együttműködés megteremtésére. Az alapítói névsor akkor is és ma is szimbolikus jelentőségű: alapítóként Illyés Gyula, Németh Lászlóné, Kodály Zoltánné és Csoóri Sándor adta össze. Maguk az alapítók is szimbolikus jelentőségűnek ítélték a kezdeményezést, ezért mozgattak meg minden követ annak hivatalos elismertetéséért, az akkori jogszabályok szerinti minisztériumi engedélyeztetéséért, amelynek eredményeképpen öt évi küzdelem után, 1985-ben az alapító okiratra hivatali pecsét is került. Illyés Gyula 1983-ban a halálos ágyán, búcsúzva a földi gondoktól, csak az Alapítvány és a *Hitel* tervezett folyóirat sorsa iránt tanúsított figyelmet, félvén, hogy távoztával a kezdeményezés elveszíti azt a nyomatékot, amelyet személye jelentett ebben az ügyben. A BG Alapítvány legjelentősebb eseményére, az évenkénti díjátadásra Illyés születésnapján kerül egyébiránt sor. Illyés Gyula személyéhez történő kapcsolódást azért is hangsúlyozom, hiszen az Ala-

pítvány rajta keresztül az egyetlen és utolsó élő kapocs volt a népi mozgalomnak a Németh László, Illyés Gyula, Bibó István, Szabó Zoltán, Sinka István, Farkas Ferenc fémjelezte nagy generációjához. Egyúttal a BG Alapítvány az utolsók egyike a harmadik oldal gondolatához kötődő, civil társadalom által létrehívott, pártok felett álló képződményeinek, amelyek hitelesen őrzik a világrendeket szétszabdalo nézetek felettség gondolatát és eszményét.

Az Alapítvány létrehívása azért is volt újszerű a késői kádári rendszerben, hiszen az nyilvánosan szakítani kívánt az Aczél György által meghonosított, a fehér asztalok mellett folytatott megosztó, különalkus politizálás gyakorlatával, a hatalomra történő nyomásgyakorlás egy új formáját kívánta meghonosítani, létrehozva egy „civiltársadalmi műhelyt” (Kiss Gy. Csaba), a „szabadság kis köreit” (talán nem véletlen, hogy az Alapítvány gondolata egy fiatal oktatószervező, Bakos István fejében fogant meg). Ezt a különállást, az autonómiára való törekvést választott titkárának személye is hangsúlyozta, hiszen a kuratórium azt a Nagy Gáspárt kérte fel erre a tisztségre, aki töretlen gerincű igazmondása, az 1956-os forradalom eszményei melletti kiállása, a szabadság értékének nyílt vállalása miatt akkoriban éppen az Írószövetség titkári posztjáról kényszerült távozni, s akivel a hatalom éppen ezért tárgyalni sem kívánt (nem mintha Nagy Gáspár bármiféle alkura is kapható lett volna). Az egyetlen volt ezért az Alapítvány tisztségviselői és alapítói közül, akivel még tárgyalásztalhoz sem volt hajlandó a hatalom leülni. Nagy Gáspár közvetlenül az Írószövetség választmányának 1985. március 12-én tartott ülésén elhangzott lemondását követő megválasztásától, korai haláláig felmutatható példaképként titkára volt az Alapítványnak. Írószövetségi titkári pozíciójáról – a lengyelországi szükségállapot bevezetésének napján választották meg – történő lemondása lényegében annak volt következménye, hogy Nagy Gáspárt az irányító és felügyelő hatóság közellenségnek minősítette, s így munkáját, amely egyébiránt folyamatos tengelyakasztás a hatalommal, ellehetetlenítette. Fontos azonban hangsúlyoznunk, hogy Nagy Gáspár nem a nyílt és burkolt zsarolásoktól, az örülden hangzó telefonbeszélgetésektől ijedt meg, és hátrált ki a titkári pozícióból, és vállalta el az Alapítvány titkárságát, amely zaklatásokból egyébiránt nem a hatalom erejét sejtette meg – ahogyan azt neki hinnie kellett volna –, sokkal inkább a hivatal gyengeségét és presztízsfitogtatását. Lemondásának fő oka az volt, hogy barátait gyanúsították, félemlítették meg, sőt az egész szövetséget zsarolták, szigetelték el és bénították meg. S az *Új Forrás*ban megjelent, büntetett előéletű verséhez még egy gondolatot fűzött lemondó beszédében, amelyet azért kell külön is kiemelnünk itt, mert titkári tevékenységét is áthatotta: „...»a velünk élő történelem« emlékezetvesztései, kihagyásai miatt íródott, feltehetően azért, mert Nagy Imrét másképpen ítélem meg, mint azok, akik szabályos egyenlőségjelet tesznek az ő személye és Rákosi Mátyás közé. Így, ezzel az emlékezetvesztéssel élünk együtt? Azt hiszem, az írók számára különösen embertelen aszkézis: lemondani történelmünk bizonyítható sebeiről.” Mindez olyan nyílt beszéd, amely egyfelől a kádári rendszer számára elviselhetetlen volt, másfelől jól tükrözte az Alapítványnak a hatalom iránt tanúsítandó, új alapokra helyezett magatartását.

A kommunista diktatúrában az Alapítvány gondolata éppen azért keltett rendkívüli riadalmat és tanácstalanságot, mivel eladdig – s ezt a hatalom megnyugvással konstatálta – a nemzeti radikális csoport nem építette ki szervezeti kereteit, kiadványokkal nem jelentkezett, akciókat nem szervezett, politikai programot nem dolgozott ki, s a hatalom számára féltő volt, hogy a BG Alapítvány megjelenésével mindezen félelmek testet öltenek (tegyük zárójelbe, a félelem nem volt alaptalan, mindez valóban így is történt). E szervezeti formának amúgy sem igen voltak előzményei, hiszen még a kommunista

diktatúra berendezkedésének kezdetén, Révai vezényletével felszámolták a kulturális vagy bármely más közösségi célt szolgáló alapítványokat, társaságokat. Egy új alapítvány létrehívását olyan független szellemi központnak tekintette a kommunista pártvezetés, amely tényleges alternatívát jelenthetett volna az államhatalom illetékes szerveivel szemben. Az Alapítvány kezdeti korszakában, amely működésének eső öt-hat évére tehető, ezt a szellemi-kulturális autonómia-központot meg is valósította, s egyszerre volt magyarságkutató központ, segélyszervezet, ösztöndíjtanács, díjkiosztó bizottság, a határokon túl élők érdekképviselői szerve, nagykövetség és külkapcsolatok osztálya. Az évenkénti díjátadás a világ magyarsága körében kiemelkedő jelentőségű esemény, kiemelkedő a politikai és közéleti jelentősége, hiszen a díjazások nemcsak a kiválasztott személyre, de szűkebb közösségére is ráirányítja a figyelmet, megismerteti őket a szélesebb közvéleménnyel. Díjazottai – fennállása óta 215 kitüntetést adományozott, amelyek zöme a határokon kívülre került – a hivatalos kommunista hatalom által soha el nem ismert, ugyanakkor az összmagyarság olyan jeles személyiségei voltak, akik egyfelől nemzeti és ugyanakkor egyetemes értékeket képviseltek, s másfelől akiknek munkássága, az általuk képviselt értékek nem voltak összeegyeztethetők a szocializmus marxista-baloldali, internacionalista eszméivel. Ilyen volt Domokos Pál Péter, Szabó T. Attila, Király Károly, Janics Kálmán, Újszászy Kálmán és a többiek vagy a nyugati menekült magyarság legjobbjai: Molnár József, Borbándi Gyula, Sulyok Vince, Gombos Gyula, Csicsery-Rónai István, Nagy Károly vagy éppen a már akkoriban itthon élő Püski házaspár. A díjazottak egy része mindig is hangsúlyosan a határon túli magyarság azon kiemelkedő személyiségei voltak – az előzőeken túl említhetjük Sütő Andrást, Dobos Lászlót, Szócs Gézát, Tőkés Lászlót, Duray Miklóst, Markó Bélát, Szervátiusz Tibort, Matuska Mártont, Szeli Istvánt –, akiről a szocialista államhatalom valamilyen rosszul felfogott és tévesen értelmezett jószomszédság jegyében tudomást sem kívánt venni, akik a szellemi-kulturális-politikai életben nyíltan vállalták a magyarság közösségi jogaiért folytatott harcot, akik a nemzeti kisebbségek jogaiért harcoltak, a magyarság kényszerű asszimilációjának megakadályozásáért. Így az Alapítvány díjaival egyszerre pótolta e hiányosságot, s adott egyúttal biztatást, erkölcsi elégtételt e kiválóságok magyarságmegtartó munkássághoz. Az Alapítvány ugyanakkor a szomszéd népek azon kiemelkedő képviselőit is díjazta a Németh László-i tejestvénység gondolatának jegyében, akik oly sokat tettek azért a határokon átívelő szellemi, kulturális közösségért, amelyet Közép-Európának hívhatunk. Ilyen személy volt Zbigniew Herbert, Bohumil Hrabal, Venó Taufer, Jurij Skrobinec, Marius Tabacu, Lubomir Feldek, Nedjelko Fabrió és a többiek. A díjátadással kapcsolatosan külön figyelmet érdemel az Alapítvány által meghonosított laudálás intézménye, amely az ünnepséget pusztá protokolláris eseményből igazi szellemi-kulináris élménnyé teszi, hiszen a díjak felvezetését és indokolását olyan kiemelkedő munkásságú személyek végzik, akik maguk is a magyarság kiemelkedő személyiségei, mint például Csoóri Sándor, Für Lajos, Vekerdi László, Czine Mihály, Cseres Tibor, Nagy Gáspár, Kiss Gy. Csaba, Kósa Ferenc, Kodolányi Gyula, Görömbei András, Erdő Péter, Tőkés László és a sor hosszan folytatható.

De a központi szerepet betöltő díjazásokon kívül az Alapítvány kezdetben ösztöndíjakkal segítette a határon túli magyarság szegényebb sorú diákjait, könyvakciókkal segítette határon belülre és tette ezáltal a magyar kultúra szerves részévé az addig tiltott irodalomnak számító emigrációs irodalmat. Röviden ellátta mindazon feladatokat, amelyeket szerencsésebb demokráciákban a nemzet képviselőtét ellátó állami hivatalok végeznek el.

Úgy gondolom, hogy itt ismét egy fontos csomóponthoz érkezünk, nevezetesen a legalitás és az illegálitás kérdéséhez. Mert míg a demokratikus ellenzék egyértelműen

illegális keretek között működött, folyóiratai szamizdatként jelentek meg, működésük a konspiráción alapult (legalábbis maguk úgy hitték, a valóságban, ma már sok helyről igazolták, az állambiztonság és a pártvezetés pontos tudtával és így – nem tudom más-ként értelmezni – hallgatólagos, bár bizonyosan sok tekintetben kényszerű engedélyével), addig a népi-nemzeti demokrata ellenzék nem kívánta a földalatti politizálás lehetőségét és választását elfogadni: „Nem akartunk szervezkedést, konspirációt, szamizdatot, hanem legális jóváhagyást, hogy a hatalom fogadja el, abban a kicsi körben nem lehet teljhatalma. Ők is tudták, miről van szó. A zsarnokság irtózva fél a világ általa nem 100%-ban ellenőrzött kis szögletétől” (Kiss Gy. Csaba). A népi mozgalom tehát az Alapítvány ügyében is, hűen hagyományaihoz (kivéve természetesen a nyilas és a kommunista diktatúra legvadabb időszakaszait), az illegalitástól mindvégig tudatosan tartotta távol magát. A népiek tudták, hogy egy egész nemzetet nem lehet illegalitásba vinni hazájában, milliákat nem lehet konspirációra kényszeríteni, s ha ki akarnak törni egy szűk elit csoport politizálásának keretei közül, ki kell küzdeniük a féllegális létet. Vallották, hogy a szellemi mozgalom csak akkor tehet a minőség forradalmáért, ha igénybe veszi a legteljesebb nyilvánosságot, eszméit, gondolatait a tömegek védelmére bízva. Ezt a célt szolgálták a húszas évektől kezdve az írók rendszeres előadásai az ország és az elszakított magyarság lakta legkülönbözőbb területein, s ezt kívánta szolgálni a Bethlen Gábor Alapítvány nyilvános, a jogszabályok adta kereteken belüli törvényes megszervezése, a szervezők végsőig való, sokszor az ésszerűtlenségig, a tehetetlenség látszatáig nyúló kitartása. Ez lényegében egy olyan egyedülálló kísérlet volt a szovjet befolyási övezetben, amely jogi fogódzót keresett tevékenységéhez, jogot a diktatúra világában (Kiss Gy. Csaba). A kádári rendszernek is nagy iskolája volt ez az alapítványi kezdeményezés, hiszen alig volt példa arra, hogy a pragmatikus jogászság által kidolgozott jogi keretekkel valakik élni is kívántak volna, így a rendszer számára szinte megoldhatatlan feladatot jelentett a jogszerű, de a diktatúra számára vállalhatatlan képződmény kezelése. „Be kell vallanom, voltak indulatos pillanataink, amikor azt latolgattuk, ha rákényszerülünk, illegálisan fogjuk működtetni a háború utáni első nemzeti alapítványunkat. De végül lemondunk erről. Nem félelemből, hanem megfontolásból. Azzal erősítettük magunkat, hogy miként a magyar szépirodalom egyetlen műfaja se vonulhat föld alá, a nemzetről való gondolkodásunknak sem a föld alatt van a helye. Utólag az jut eszébe az embernek, ha az alapítványt mégis illegálisan működtettük volna, törvényszerűen sokkal több politikai szándék tapadhatott volna hozzá, és lehet, hogy emiatt mára már föl is falta volna a politika” (Csoóri Sándor, 2004).

Ma már tudjuk, hogy mások mellett a népi-nemzeti szellemi mozgalom nyilvánosság elé lépése törte át végletesen a hallgatás falát, ez teremtett lehetőséget a nagyobb tömegek számára, hogy az ellenzéki mozgalmakba kapcsolódhassanak – ez volt a Duna Kör egyik titka is –, ez a magatartás mozdított meg először a lakiteleki találkozók, a Jurta Színház-béli tanácskozásokon keresztül az Erdélyért való tüntetés százezres tömegét, a vidék hallgatag milliáit, s lépett túl a tíz-húsz fős, rendőrségi akcióban szétoszlalt demonstrációk bezártságán. Ezért élhetett bennünk mindig az az érzés, hogy a demokratikus ellenzék illegalitása rendszertanilag sokkal közelebb állt a kommunista rendszer kiválasztott, az illegalitásban és konspirációban megszervezett élcsapatához, mint a népi-nemzeti mozgalomnak a kényszerű földalatti ellenzéki-kiséget meghaladni tudó fellépéséhez. „A szabaddemokraták úgy gondolták, hogy a választásokat nekik kellett volna megnyerniük, hiszen az előző évtizedben ők voltak a legmérgeesebb és legbátrabb ellenzékiek, ők jelentették meg a földalatti irodalom színe-javát, ők mondták ki először hangosan, hogy Kádárnak mennie kell és így tovább. Erdemeik múlhatatlanok voltak és látványosak. Mi, nemzeti demokraták, földalatti politizálás helyett, a *föld felett*it vállaltuk. Azt

vallottuk, hogy a magyar irodalom ne vonuljon a föld alá, joga van ahhoz, hogy olyan folyóiratokat adjon ki nyilvánosan, mint amilyenek a Horthy-rendszerben is megjelenhettek. [...] Ezzel a kis kitérével azt szerettem volna megerősíteni, hogy ha mi nem voltunk is olyan *legendásak*, mint Konrádék, Kis Jánosék, Radnóti Sándorék, Haraszi Miklósék és még sokan mások, *föld feletti* politizálásunkkal legalább annyit elértünk, mint ők. Mi szemtől szembe politizáltunk a hatalmon levőkkel, ami semmivel sem volt könnyebb, mint a *Beszélő*ben üzenni nekik” (Csoóri Sándor, 2006).

Az engedélyeztetés olykor szinte irracionális, ugyanakkor az új politikai kultúra meghonosítása miatt elengedhetetlen akarása mögött nyilván ott állt a nyolcvanas évek elejének erőt adó és mozgósító lengyel példája is, a Szolidaritás mozgalma, amely az Alapítványhoz hasonló társadalmi és jogi filozófiával, a diktatúra fennálló jogrendjének felhasználásával, legális keretek között szervezte tevékenységét. S talán nem véletlen ezért, hogy „...épp a lengyel katolikus ellenzék legálisan megjelenő orgánumban jelent meg az első jelentős tudósítás Zbigniew Herbert Bethlen-díja alkalmából 1987 végén az Alapítványról” (Kiss Gy. Csaba). Ma is feltűnő, hogy a lengyel közvélemény milyen pontosan értette és értékelte az Alapítványt létrehozó céljait és szándékát, mennyire egy hullámhosszon rezonált a két nemzet értelmisége, hogyan éledt fel ismét egy boldog pillanatra e századokon át formálódó, inkább kulturális, semmint politikai közösség: „A nemzetiségi viszonyok e területen bonyolult rendszere, a különféle kisebbségek néha zavaros keveredése megkívánja a II. világháború után kijelölt határokon belül a sajátos rokonság és kulturális kötődés régi hagyományainak felélesztését, a kölcsönös tolerancia és a pluralizmus szellemének felsekercmentését, az érdekközösség felismerését, a konvenciókat meghaladó cselekvés vállalását egymás kölcsönös megismerése érdekében...” (Tadeusz Szyma).

A kommunista államhatalom a Bethlen Gábor Alapítvány kezdeményezésében helyesen ismerte fel annak a lehetőségét, hogy az lényegében megteremtette volna a hivatalos államhatalommal szembeni, attól eltérő, az összmagyarság érdekeit figyelembevevő, a határainkon túl élő magyarokkal egy egészen más minőségű kapcsolatot kiépíteni szándékozó és kapcsolatot ápoló törekvés lehetőségét és intézményi keretét. Természetes módon szakított volna a határainkon túl élő magyarokat áldozatul hagyó vagy legalábbis feléjük végtelenségig érzéketlen internacionalista szövetségi politikával. Egy Köpeczi Béla miniszternek írott feljegyzésben, amely az alapítvány szabályzatának elutasítását javasolta, olvashatjuk ezeket a sorokat: „Ez a vélemény elsősorban jogi indoklással utasítja el a beadványt. Ezt csak annyival egészíteném ki, hogy az alapítványnak nevezett, de társadalmi szervezeti kereteket igénylő törekvés egyetlen, bevallott célja, hogy a Magyar Népköztársaság külpolitikáját kontrakarírozza (sic!), sőt ehhez félhivatalos státust is igényel. Ha ezt elfogadnánk, olyan helyzetbe kerülhetnénk, mint a II. világháború előtti magyar állam, amely a legalitás látszatának védelme mellett titkos irredenta szervezeteket pénzelt. Ezt a tervezetet egyszerűen csak provokációnak lehet tekinteni.”

A könyv a lehetőségek szülte kényszergyermek: egyszerre évkönyv, dokumentumgyűjtemény és egy értékelő-feldolgozó tanulmánykötet. Egyszerre ad teret Szécsi Árpádnak az első évtizedet feldolgozó rendkívül körültekintő és forrásokkal gazdagon illusztrált kötetnyi tanulmányának; foglalja magába az Alapítvány tisztségviselőinek (kiemelve itt is Csoóri Sándor, Nagy Gáspár, Kiss Gy. Csaba és Bakos István írásait) értékelő, elemző és visszatekintő esszéit; ad teret az Alapítvány megszületésével kapcsolatos, a legalizálás és a működés ma már kortörténeti dokumentumainak; s dokumentálja az Alapítvány működésének eseménytörténetét, a díjazottakat, a díjakat; mely kiegészül egy fotógyűjteménnyel is. Mindez akár funkciójában két eltérő kötetet is megtöltött volna, a szükség azonban, úgy gondolom, egybe terelte őket.

A kötet alkalmul szolgálhat arra, hogy mindezen gondolatokat számba vegyük, felidéz-
zük az Alapítvány és a közelmúlt eseményeit, számot vessünk önmagunkkal, és visszate-
kintsünk az elmúlt két évtizedre. S bár az Alapítvány fénye mára némiképp megkopott,
szerepe a nagy színesség és sokaság miatt csökkent – bár új köntösben és felszerelésben,
más szereplőkkel –, újra előttünk állnak a nyolcvanas évek feladatai, így a Bethlen Gábor-i
feladatok ma is aktuálisak, az Alapítvány létjogosultsága – sajnos – ma sem kevesebb, mint
két évtizeddel ezelőtt. Hogy ismét az Alapítvány felejthetetlen titkárának, Nagy Gáspár
szavait idézzem: „s lám a múlt el sem múlt” (*Püski Kiadó – Bethlen Gábor Alapítvány,*
2005). ☒